

ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

**ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ
ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ**

ΔΕΥΤΕΡΟ ΤΜΗΜΑ

ΑΠΟΦΑΣΗ

ΥΠΟΘΕΣΗ ΣΕΡΙΦ κατά της ΕΛΛΑΔΑΣ

(Προσφυγή με Αριθμό 38178/97)

ΣΤΡΑΣΒΟΥΡΓΟ

14 Δεκεμβρίου 1999

[Η παρούσα απόφαση υπόκειται σε συντακτική αναθεώρηση πριν την δημοσίευση της οριστικής της μορφής στην επίσημη συλλογή επιλεγμένων αποφάσεων και κρίσεων του Δικαστηρίου].

ΑΠΟΦΑΣΗ ΣΕΡΙΦ ΤΗΣ 14^{ΗΣ} ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1999

Στην υπόθεση Σερίφ κατά Ελλάδας,

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Δεύτερο Τμήμα) συνεδριάζοντας ως Τμήμα αποτελούμενο από τους :

Κο Μ. Fischbach, *Πρόεδρο*

Κο Κ. Ροζάκη,

Κο Β. Conforti,

Κο Ρ. Lorenzen,

Κα Μ. Tsatsa-Nikolovska,

Κο Α. Β. Βακά,

Κο Ε. Lebits, *Δικαστές,*

όπως και από τον Κο Ε. Fribergh, *Γραμματέα,*

Αφού διασκέφθηκε μυστικά στις 2 Δεκεμβρίου 1999,

Δημοσιεύει την ακόλουθη απόφαση, που εκδόθηκε κατά την ανωτέρω αναφερόμενη ημερομηνία :

ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

1. Η υπόθεση έχει τη βάση της σε μία προσφυγή κατά της Ελλάδας που υποβλήθηκε στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή Ανθρώπινων Δικαιωμάτων ('την Επιτροπή') σύμφωνα με το παλαιό Άρθρο 25 της Σύμβασης για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών ('την Σύμβαση') από έναν Έλληνα υπήκοο, τον Κο Ιμπραήμ Σερίφ, στις 29 Σεπτεμβρίου 1997. Η προσφυγή καταχωρήθηκε στις 9 Οκτωβρίου 1997 με αριθμό 38178/97. Ο προσφεύγων εκπροσωπείται από τον Κο Σεμπαχεντίν Εμίν, του δικηγορικού συλλόγου της Κομοτηνής, και τον Κο Τεκίν Ακιλλιογλου, του δικηγορικού συλλόγου της Άγκυρας, και η Ελληνική Κυβέρνηση από τον Εκπρόσωπό της Κο Αριστομένη Κομισόπουλο, Πρόεδρο του Νομικού Συμβουλίου του

Κράτους.

Ο προσφεύγων αιτιάζεται, μεταξύ άλλων, ότι η καταδίκη του για αντιποίηση άσκησης υπηρεσίας λειτουργού γνωστής θρησκευείας και δημόσια εμφάνιση με την στολή αυτού του θρησκευτικού λειτουργού αντιστοιχεί σε παραβίαση των δικαιωμάτων του σύμφωνα με τα Άρθρα 9 και 10 της Συμβάσεως.

2. Στις 12 Ιανουαρίου 1998 η Επιτροπή αποφάσισε να διαβιβάσει την προσφυγή στην εναγόμενη Κυβέρνηση και να την καλέσει να υποβάλλει τις παρατηρήσεις της επί της ουσίας.

Η Κυβέρνηση υπέβαλλε τις παρατηρήσεις της στις 30 Απριλίου 1998, στις οποίες ο προσφεύγων αποκρίθηκε στις 3 Ιουλίου 1998.

3. Ακολούθως της έναρξης ισχύος του Ενδέκατου Πρωτοκόλλου της Συμβάσεως την 1^η Νοεμβρίου 1998 και σύμφωνα με τις διατάξεις του Άρθρου 5 παρα.2 αυτού του Πρωτοκόλλου, η υπόθεση μεταφέρθηκε στο Δικαστήριο.

4. Σύμφωνα με τον Κανονισμό 52 παρα.1 των Κανονισμών του Δικαστηρίου, ο Πρόεδρος του Δικαστηρίου, Κος L.Wildhaber, ανέθεσε την υπόθεση στο Δεύτερο Τμήμα. Το Τμήμα που συστάθηκε συμπεριελάμβανε αυτοδικαίως τον Κο Κ.Ροζάκη, τον εκλεγμένο δικαστή Ελληνικής εθνικότητας (Άρθρο 27 παρα.2 της Συμβάσεως και Κανονισμός 26 παρα.1(α) των Κανονισμών του Δικαστηρίου) καθώς και τον Κο M.Fischbach, Αντιπρόεδρο του Τμήματος (Κανονισμοί 13 και 26 παρα.1(α)). Τα άλλα μέλη που ο τελευταίος όρισε ώστε να ολοκληρωθεί το Τμήμα ήταν ο Κος B.Conforti, ο Κος P.Lorenzen, η Κα Tsatsa-Nikolovska, ο Κος A.Baka και ο Κος E.levits (Κανονισμός 26 παρα.1(β)).

5. Στις 17 Νοεμβρίου 1998, το Δικαστήριο αποφάσισε να καλέσει τα μέρη σε μία ακροαματική διαδικασία επί του παραδεκτού και της ουσίας της υπόθεσης. Η διαδικασία πραγματοποιή-

θηκε στις 26 Ιανουαρίου 1999.

Εμφανίστηκαν ενώπιον του Δικαστηρίου :

(α) *για την Κυβέρνηση*

Κος Γ.ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΣ, Πάρεδρος,

Νομικό Συμβούλιο του Κράτους,

Αντιπρόσωπος του Εκπροσώπου

Κα Μ.ΤΕΛΑΛΙΑΝ, Αναπληρώτρια Νομική Σύμβουλος,

Υπουργείο Εξωτερικών,

Κος Β.ΚΥΡΙΑΖΟΠΟΥΛΟΣ, Δικαστικός Αντιπρόσωπος,

Νομικό Συμβούλιο του Κράτους,

Σύμβουλοι

(β) *για τον προσφεύγοντα*

Κος Τ.ΑΚΙΛΛΙΟΓΛΟΥ,

Κος Σ.ΕΜΙΝ,

Συνήγοροι

Παρέστη επίσης ο προσφεύγων.

6. Στις 26 Ιανουαρίου 1998 το Τμήμα του Δικαστηρίου έκρινε παραδεκτές τις αιτιάσεις του προσφεύγοντος σύμφωνα με τα Άρθρα 9 και 10 της Συμβάσεως. Κήρυξε το υπόλοιπο της προσφυγής απαράδεκτο.

ΤΑ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΑ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ

I. ΤΑ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ ΤΗΣ ΥΠΟΘΕΣΗΣ

7. Ο προσφεύγων είναι Έλληνας υπήκοος, γεννημένος το 1951. Είναι απόφοιτος θεολογικής σχολής και κάτοικος της Κο-

μοτηνής.

A. Το ιστορικό της υπόθεσης

8. Το 1985 απεβίωσε ο ένας από τους δύο Μουσουλμάνους θρησκευτικούς ηγέτες της Θράκης, ο Μουφτής της Ροδόπης. Το Κράτος διόρισε προσωρινό Μουφτή. Όταν αυτός παραιτήθηκε, διορίστηκε ένας δεύτερος προσωρινός Μουφτής, ο Κος ΜΤ. Στις 6 Απριλίου 1990 ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας επικύρωσε τον διορισμό του Κου ΜΤ στην θέση του Μουφτή της Ροδόπης.

9. Τον Δεκέμβριο του 1990, οι δύο ανεξάρτητοι Μουσουλμάνοι βουλευτές Ξάνθης και Ροδόπης ζήτησαν από το Κράτος να διοργανώσει εκλογές για την θέση του Μουφτή της Ροδόπης, όπως προέβλεπε ο τότε ισχύων νόμος. Ζήτησαν επίσης να διοργανωθούν εκλογές από το Κράτος για την θέση του άλλου Μουσουλμάνου θρησκευτικού ηγέτη της Θράκης, του Μουφτή της Ξάνθης. Αφού δεν έλαβαν απάντηση, οι δύο ανεξάρτητοι βουλευτές αποφάσισαν να διοργανώσουν οι ίδιοι εκλογές στα μουσουλμανικά τεμένη την Παρασκευή 28 Δεκεμβρίου 1990 μετά το πέρας των προσευχών.

10. Στις 24 Δεκεμβρίου 1990 ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, κατόπιν προτάσεως του Υπουργικού Συμβουλίου και σύμφωνα με το Άρθρο 44 παρα.1 του Συντάγματος, εξέδωσε μία πράξη νομοθετικού περιεχομένου, δυνάμει της οποίας μετετράπη η διαδικασία επιλογής των Μουφτήδων.

11. Στις 28 Δεκεμβρίου 1990 ο προσφεύγων εξελέγη Μουφτής της Ροδόπης από τους πιστούς που παρακολούθησαν τις προσευχές της Παρασκευής στα τεμένη. Μαζί με άλλους Μουσουλμάνους προσέβαλε τη νομιμότητα του διορισμού του ΜΤ ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας. Η σχετική διαδικασία εκκρεμεί ακόμη.

12. Στις 4 Φεβρουαρίου 1991 η Βουλή ψήφισε το Νόμο 1920 με αναδρομική ισχύ, επικυρώνοντας την πράξη νομοθετικού περιεχομένου της 24^{ης} Δεκεμβρίου 1990.

B. Η ποινική διαδικασία κατά του προσφεύγοντος

13. Ο εισαγγελέας Ροδόπης άσκησε ποινική δίωξη κατά του προσφεύγοντος σύμφωνα με τα Άρθρα 175 και 176 του Ποινικού Κώδικα για αντιποίηση της άσκησης υπηρεσίας λειτουργού 'γνωστής θρησκείας' και για δημόσια εμφάνιση με την στολή αυτού του θρησκευτικού λειτουργού χωρίς δικαίωμα. Στις 8 Νοεμβρίου 1991 ο Άρειος Πάγος, κρίνοντας ότι υπήρχε το ενδεχόμενο ταραχών στην Ροδόπη, αποφάσισε σύμφωνα με τα Άρθρα 136 και 137 του Κώδικα ποινικής Δικονομίας να εκδικαστεί η υπόθεση στην Θεσσαλονίκη.

14. Στις 5 Μαρτίου 1993 ο εισαγγελέας Θεσσαλονίκης κλήτευσε τον προσφεύγοντα να εμφανιστεί ενώπιον του Μονομελούς Πλημμελειοδικείου Θεσσαλονίκης για να δικαστεί για τα αδικήματα που προβλέπονται στα Άρθρα 175 και 176 του Ποινικού Κώδικα.

15. Ο προσφεύγων δικάστηκε από το Πλημμελειοδικείο Θεσσαλονίκης στις 12 Δεκεμβρίου 1994. Εκπροσωπήθηκε από δικηγόρο. Το δικαστήριο άκουσε τις καταθέσεις μαρτύρων κατηγορίας και υπεράσπισης. Παρόλο που ένας μάρτυρας κατέθεσε ότι ο προσφεύγων είχε συμμετάσχει σε θρησκευτικές τελετές, κανένας από τους μάρτυρες δεν κατέθεσε ότι ο προσφεύγων είχε εμφανιστεί να εκτελεί τις δικαστικές υπηρεσίες που ανατίθενται στο Μουφτή από τον Ελληνικό νόμο. Περαιτέρω, αρκετοί μάρτυρες κατέθεσαν ότι δεν υπήρχε επίσημη στολή για τους Μουφτήδες. Ένας, όμως, μάρτυρας κατηγορίας κατέθεσε ότι παρόλο που κατ'αρχήν επιτρεπόταν σε όλους τους Μουσουλμάνους να φορούν

το μαύρο ένδυμα με το οποίο εμφανιζόταν ο προσφεύγων, αυτό σύμφωνα με το τοπικό συνήθειο είχε καταστεί προνόμιο των Μουφτήδων.

16. Στις 12 Δεκεμβρίου 1994 το δικαστήριο έκρινε τον προσφεύγοντα ένοχο των αδικημάτων που προβλέπονται στα Άρθρα 175 και 176 του Ποινικού Κώδικα. Σύμφωνα με το δικαστήριο, τα αδικήματα αυτά είχαν διαπραχθεί μεταξύ 17 Ιανουαρίου 1991 και 28 Φεβρουαρίου 1991, μία περίοδο κατά την διάρκεια της οποίας ο προσφεύγων ασκούσε το σύνολο των υπηρεσιών του Μουφτή της Ροδόπης, ιερουργώντας σε τελετές γάμου, βαπτίζοντας παιδιά, κηρύσσοντας και λαμβάνοντας μέρος σε διοικητικές δραστηριότητες. Συγκεκριμένα, το δικαστήριο έκρινε ότι στις 17 Ιανουαρίου 1991 ο προσφεύγων είχε ανακοινώσει ένα μήνυμα στους Μουσουλμάνους σχετικά με την θρησκευτική σημασία της εορτής Ρεγκαϊμπ Καντίλ, ευχαριστώντας τους συγχρόνως για την εκλογή του στην θέση του Μουφτή. Στις 15 Φεβρουαρίου 1991, υπό την ιδιότητα του Μουφτή, είχε παρακολουθήσει τα εγκαίνια της αίθουσας της 'Ένωσης Τουρκικής Νεολαίας της Κομοτηνής' φορώντας ενδύματα που, σύμφωνα με τα Μουσουλμανικά έθιμα, μόνον ο Μουφτής επιτρέπεται να φορά. Στις 27 Φεβρουαρίου 1991 εξέδωσε άλλο ένα μήνυμα επί τη ευκαιρία του εορτασμού του Μπεράτ Καντίλ. Τέλος, στις 28 Φεβρουαρίου 1991 και υπό την ίδια ιδιότητα είχε παραστεί σε μία θρησκευτική συγκέντρωση 2.000 Μουσουλμάνων στην Δοκό, ένα χωριό της Ροδόπης, και είχε εκφωνήσει την βασική ομιλία. Επιπλέον, το δικαστήριο έκρινε ότι ο προσφεύγων είχε επανειλημμένα φορέσει την επίσημη στολή του Μουφτή δημοσίως. Το δικαστήριο επέβαλε στον προσφεύγοντα μία μετατρέψιμη ποινή φυλάκισης οκτώ μηνών.

17. Ο προσφεύγων άσκησε έφεση. Η εκδίκαση της εφέσεως του ενώπιον του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Θεσσαλονίκης, που συνεδρίασε ως Εφετείο, αναβλήθηκε στις 24 Μαΐου

1995 και στις 30 Απριλίου 1996 λόγω του ότι, μεταξύ άλλων, ο διορισμένος Μουφτής που είχε κληθεί από την κατηγορούσα αρχή δεν εμφανίστηκε να καταθέσει. Επιβλήθηκε ποινή στον ΜΤ. Η έφεση εκδικάστηκε στις 21 Οκτωβρίου 1996. Στην απόφαση που εκδόθηκε με την ίδια ημερομηνία το δικαστήριο έκανε δεκτή την καταδίκη του προσφεύγοντος και του επέβαλε μία ποινή φυλάκισης έξι μηνών μετατρέψιμη σε χρηματική ποινή.

18. Ο προσφεύγων κατέβαλε την χρηματική ποινή και κατέθεσε αίτηση αναιρέσεως. Ισχυρίστηκε, μεταξύ άλλων, ότι το Εφετείο, θεωρώντας ότι το αδίκημα του Άρθρου 175 του Ποινικού Κώδικα μπορούσε να διαπραχθεί ακόμη και σε συνθήκες που ένα πρόσωπο ισχυριζόταν ότι ήταν λειτουργός ‘γνωστής θρησκείας’, χωρίς όμως να ασκεί καμία από τις υπηρεσίες του λειτουργού αυτού, είχε ερμηνεύσει εσφαλμένα το ανωτέρω Άρθρο. Επιπλέον, το δικαστήριο είχε σφάλλει όταν αγνόησε τις καταθέσεις των εμπειρογνομόνων σύμφωνα με τις οποίες δεν υπήρχε επίσημη στολή Μουφτή. Ο προσφεύγων, σύμφωνα με το Άρθρο 10 της Συμβάσεως, είχε δικαίωμα να προβεί στις δηλώσεις για τις οποίες είχε καταδικαστεί. ‘Το λειτούργημα του Μουφτή εκπροσωπούσε την ελεύθερη εκδήλωση της Μουσουλμανικής θρησκείας’, η Μουσουλμανική κοινότητα είχε το δικαίωμα σύμφωνα με την Συνθήκη της Ειρήνης των Αθηνών του 1913 να εκλέγει τους Μουφτήδες της και, συνεπώς, η καταδίκη του παραβίαζε τα Άρθρα 9 και 14 της Συμβάσεως.

19. Στις 2 Απριλίου 1997 ο Άρειος Πάγος απέρριψε την αίτηση αναιρέσεως του προσφεύγοντος. Έκρινε ότι το αδίκημα του Άρθρου 175 του Ποινικού Κώδικα διαπράττεται ‘όταν κάποιος εμφανίζεται ως λειτουργός γνωστής θρησκείας και εκτελεί τις υπηρεσίες του αξιώματος του λειτουργού, συμπεριλαμβανομένων οποιωνδήποτε εκ των σχετικών διοικητικών υπηρεσιών’. Το δικαστήριο έκρινε ότι ο προσφεύγων είχε διαπράξει το αδί-

κημα αυτό δεδομένου ότι είχε φερθεί και εμφανιστεί ως ο Μουφτής της Ροδόπης, φορώντας την στολή που, στο μυαλό των ανθρώπων, ανήκε στο Μουφτή. Συγκεκριμένα, το δικαστήριο αναφέρθηκε στα περιστατικά της 17^{ης} Ιανουαρίου 1991, 15^{ης} Φεβρουαρίου 1991, 27^{ης} Φεβρουαρίου 1991 και 28^{ης} Φεβρουαρίου 1991. Ο Άρειος Πάγος δεν εξέτασε ειδικά τους ισχυρισμούς του προσφεύγοντος σύμφωνα με τα Άρθρα 9, 10 και 14 της Συμβάσεως.

II. ΣΧΕΤΙΚΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΙΚΗ

A. Διεθνείς Συνθήκες

20. Το Άρθρο 11 της Συνθήκης της Ειρήνης των Αθηνών μεταξύ της Ελλάδας και άλλων, από τη μία πλευρά, και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, από την άλλη, η οποία συνήφθη στις 17 Μαΐου 1913 και κυρώθηκε από την Ελληνική Βουλή με νόμο που δημοσιεύθηκε στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως στις 14 Νοεμβρίου 1913, προβλέπει τα ακόλουθα :

(πρωτότυπο)

‘Επιβάλλεται αυστηρός σεβασμός στη ζωή, τα περιουσιακά στοιχεία, η τιμή, η θρησκεία και τα έθιμα εκείνων των κατοίκων των περιοχών που εκχωρούνται στην Ελλάδα και θα παραμείνουν υπό την Ελληνική διοίκηση.

Θα απολαμβάνουν εξ’ολοκλήρου τα ίδια αστικά και πολιτικά δικαιώματα με τους υπηκόους Ελληνικής καταγωγής. Η ελευθερία, η εξωτερική άσκηση της λατρείας θα είναι εξασφαλισμένες για τους Μουσουλμάνους.

....

Δεν θα θίγονται κατά κανένα τρόπο η αυτονομία και η

ιεραρχική οργάνωση των μουσουλμανικών κοινοτήτων που υπάρχουν ή μπορεί να δημιουργηθούν, ούτε και η διαχείριση των κεφαλαίων και ακινήτων που τους ανήκουν.

....

Οι Μουφτήδες, καθένας στην περιφέρειά του, θα εκλέγονται από τους Μουσουλμάνους ψηφοφόρους.

....

Οι Μουφτήδες, εκτός από την αρμοδιότητά τους επί θεμάτων καθαρά θρησκευτικού χαρακτήρα και την επίβλεψη της διαχείρισης των περιουσιακών στοιχείων των Βακουφίων, θα ασκούν την δικαιοδοσία τους μεταξύ Μουσουλμάνων σε υποθέσεις γάμου, διαζυγίου, διατροφής (néfaca), κηδεμονίας, επιτροπείας, χειραφέτησης ανηλίκων, ισλαμικών διαθηκών και διαδοχής στην θέση του Μουτεβέλη (Τεβλέτ).

Οι αποφάσεις που θα εκδίδονται από τους Μουφτήδες θα εκτελούνται από τις αρμόδιες Ελληνικές αρχές.

Όσον αφορά την κληρονομική διαδοχή, οι Μουσουλμάνοι ενδιαφερόμενοι θα μπορούν, μετά από προηγούμενη συμφωνία, να προσφεύγουν στο Μουφτή, ως διαιτητή. Κατά της διαιτητικής απόφασης που θα εκδίδεται κατ'αυτόν τον τρόπο θα επιτρέπονται όλα τα ένδικα μέσα ενώπιον των δικαστηρίων της χώρας, με την εξαίρεση τυχόν ρητού αντίθετου όρου.'

21. Στις 10 Αυγούστου 1920 η Ελλάδα συνήψε δύο συνθήκες με τις βασικές Συμμαχικές Δυνάμεις στις Σέβρες. Με την πρώτη συνθήκη οι Συμμαχικές Δυνάμεις μεταβίβασαν στην Ελλάδα όλα τα δικαιώματα και τους τίτλους που είχαν αποκτήσει επί της Θράκης δυνάμει της Συνθήκης της Ειρήνης που είχαν υπογράψει με τη Βουλγαρία στο Νεϊγύ-συρ-Σεν στις 27 Νοεμβρίου 1919. Η δεύτερη συνθήκη αφορούσε την προστασία των μειονο-

τήτων στην Ελλάδα. Το Άρθρο 14 παρα.1 της δεύτερης συνθήκης προβλέπει τα ακόλουθα :

‘Η Ελλάδα συμφωνεί να λάβει όλα τα αναγκαία μέτρα αναφορικά με τους Μουσουλμάνους ώστε να δοθεί η δυνατότητα ρύθμισης ζητημάτων οικογενειακού νόμου και προσωπικής κατάστασης σύμφωνα με τις Μουσουλμανικές συνθήξεις’.

22. Στις 30 Ιανουαρίου 1923 η Ελλάδα και η Τουρκία υπέγραψαν μία συνθήκη ανταλλαγής πληθυσμών. Στις 24 Ιουλίου 1923 η Ελλάδα και άλλοι, από τη μία πλευρά, και η Τουρκία, από την άλλη, υπέγραψαν την Συνθήκη της Ειρήνης της Λωζάνης. Τα Άρθρα 42 και 45 της συνθήκης αυτής παρέχουν στη Μουσουλμανική μειονότητα της Ελλάδας την ίδια προστασία με το Άρθρο 14 παρα.1 της Συνθήκης για την Προστασία των Μειονοτήτων των Σεβρών. Την ίδια ημέρα η Ελλάδα υπέγραψε ένα Πρωτόκολλο με τις βασικές Συμμαχικές Δυνάμεις θέτοντας σε ισχύ τις δύο συνθήκες που είχαν συναφθεί στις Σέβρες στις 10 Αυγούστου 1920. Η Ελληνική Βουλή κύρωσε τις τρεις ανωτέρω συνθήκες με νόμο που δημοσιεύθηκε στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως στις 25 Αυγούστου 1923.

23. Στην απόφασή του με αριθμό 1723/80 ο Άρειος Πάγος έκρινε ότι ήταν υποχρεωμένος να εφαρμόσει τον Ισλαμικό νόμο σε ορισμένες διαφορές μεταξύ Μουσουλμάνων δυνάμει της Συνθήκης της Ειρήνης των Αθηνών του 1913, της Συνθήκης για την Προστασία των Μειονοτήτων των Σεβρών του 1920 και της Συνθήκης της Ειρήνης της Λωζάνης του 1923.

B. Η νομοθεσία περί Μουφτήδων

24. Ο Ν.2345/1920 προέβλεπε ότι οι Μουφτήδες, πέραν των θρησκευτικού χαρακτήρα υπηρεσιών τους θα είχαν την αρμοδιότητα να αποφασίζουν επί οικογενειακών και κληρονομικών διαφορών μεταξύ Μουσουλμάνων, στον βαθμό που αυτές οι διαφορές διέπονταν από το Ισλαμικό δίκαιο. Προέβλεπε επίσης ότι οι Μουφτήδες θα εκλέγονταν απευθείας από τους Μουσουλμάνους που είχαν δικαίωμα ψήφου στις εθνικές εκλογές και ήταν κάτοικοι των Νομών όπου θα υπηρετούσαν οι Μουφτήδες. Οι εκλογές θα διοργανώνονταν από το Κράτος και υποψήφιοι θεολογικών σχολών θα είχαν δικαίωμα υποψηφιότητας. Το Άρθρο 6 παρα.8 του Νόμου προέβλεπε την δημοσίευση βασιλικού διατάγματος διά του οποίου θα διευθετούνταν οι λεπτομέρειες της εκλογής των Μουφτήδων.

25. Τέτοιο διάταγμα δεν δημοσιεύθηκε ποτέ. Το Κράτος διόρισε ένα Μουφτή στην Ροδόπη το 1920 και έναν ακόμη το Μάρτιο του 1935. Τον Ιούνιο του 1935 διορίστηκε προσωρινός Μουφτής από το Κράτος. Κατά την διάρκεια του ίδιου έτους το Κράτος διόρισε έναν κανονικό Μουφτή. Αυτός ο Μουφτής αντικαταστάθηκε από έναν άλλο το 1941 όταν η Θράκη καταλήφθηκε από την Βουλγαρία. Επαναδιορίστηκε από το Ελληνικό Κράτος το 1944. Το 1948 οι Ελληνικές αρχές διόρισαν προσωρινή Μουφτή έως το 1949 που διορίστηκε ο κανονισμός Μουφτής. Ο τελευταίος υπηρέτησε μέχρι το 1985, όταν απεβίωσε.

26. Σύμφωνα με την πράξη νομοθετικού περιεχομένου της 24^{ης} Δεκεμβρίου 1990, οι υπηρεσίες και τα τυπικά προσόντα των Μουφτήδων παραμένουν σε μεγάλο βαθμό αμετάβλητα. Προβλέπεται, όμως, ο διορισμός των Μουφτήδων με προεδρικό διάταγμα κατόπιν εισηγήσεως του Υπουργού Παιδείας ο οποίος, με την σειρά του, πρέπει να συμβουλευτεί μία επιτροπή αποτελούμενη από τον τοπικό Νομάρχη και έναν αριθμό Μουσουλμάνων αξιωματούχων επιλεγμένων από το Κράτος. Η πράξη καταργεί ρητώς

το Ν.2345/1920. Στην πράξη περιλαμβάνεται πρόβλεψη για την κύρωσή της διά νόμου σύμφωνα με το Άρθρο 44 παρα.1 του Συντάγματος.

27. Ο Ν.1920/1991 επικύρωσε αναδρομικά την πράξη νομοθετικού περιεχομένου της 24^{ης} Δεκεμβρίου 1990.

Γ. Πράξεις Νομοθετικού Περιεχομένου σύμφωνα με το Άρθρο 44 παρα.1 του Συντάγματος

28. Το Άρθρο 44 παρα.1 του Συντάγματος προβλέπει τα ακόλουθα :

‘Σε έκτακτες περιπτώσεις εξαιρετικά επείγουσας και απρόβλεπτης ανάγκης ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας μπορεί, ύστερα από πρόταση του Υπουργικού Συμβουλίου, να εκδίδει πράξεις νομοθετικού περιεχομένου. Οι πράξεις αυτές υποβάλλονται στη Βουλή για κύρωση ... μέσα σε σαράντα ημέρες ...’.

Δ. Άρθρα 175 και 176 του Ποινικού Κώδικα

29. Το Άρθρο 175 του Ποινικού Κώδικα προβλέπει τα ακόλουθα:

‘1. Οποιος με πρόθεση αντιποιείται την άσκηση κάποιας δημόσιας, δημοτικής ή κοινοτικής υπηρεσίας τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι ενός έτους ή με χρηματική ποινή.

2. Η διάταξη αυτή εφαρμόζεται και για την αντιποίηση της άσκησης δικηγορίας, καθώς επίσης και για την αντιποίηση άσκησης υπηρεσίας λειτουργού της Ανατολικής Ορθόδοξης Εκκλησίας του Χριστού ή άλλης θρησκείας γνωστής στην Ελλάδα’.

30. Ο Άρειος Πάγος έκρινε ότι η διάταξη αυτή είχε εφαρμογή στην περίπτωση ενός πρώην ιερέα της Ανατολικής Ορθόδοξης Εκκλησίας που εξακολουθούσε να φορεί το ιερατικό ράσο (απόφαση 378/80). Ο συγκεκριμένος ιερέας είχε καθαιρεθεί όταν είχε προσχωρήσει στους Παλαιοημερολογίτες, ένα θρησκευτικό κίνημα αποτελούμενο από Ελληνορθόδοξους ιερείς που επιθυμούσαν να παραμείνει η Εκκλησία στο Ιουλιανό ημερολόγιο. Στην απόφαση 454/66 ο Άρειος Πάγος είχε κρίνει ότι το αδίκημα του Άρθρου 175 του Ποινικού Κώδικα διαπράττεται επίσης από πρόσωπο που εμφανίζεται ως εκτελών τις διοικητικές υπηρεσίες θρησκευτικού λειτουργού. Στις αποφάσεις 140/64 και 476/71 ο Άρειος Πάγος είχε εφαρμόσει το Άρθρο 175 του Κώδικα σε υποθέσεις προσώπων που είχαν εμφανιστεί να εκτελούν τις θρησκευτικές υπηρεσίες Ορθόδοξου ιερέα τελώντας λειτουργίες, βαπτίζοντας παιδιά κλπ.

31. Το Άρθρο 176 του Ποινικού Κώδικα προβλέπει τα ακόλουθα :

‘Όποιος δημόσια και χωρίς δικαίωμα φορεί στολή ή άλλο διακριτικό σημείο δημόσιου, δημοτικού, κοινοτικού ή θρησκευτικού λειτουργού από εκείνους που αναφέρει η παρ.2 του Άρθρου 175 ... τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι έξι μηνών ή με χρηματική ποινή’.

Ε. Η νομοθεσία περί λειτουργών ‘γνωστών θρησκειών’

32. Οι λειτουργοί της Ανατολικής Ορθόδοξης Εκκλησίας του Χριστού και άλλων ‘γνωστών’ θρησκειών απολαμβάνουν ενός αριθμού προνομίων σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο. Μεταξύ άλλων, οι θρησκευτικοί γάμοι που τελούν παράγουν τα ίδια έννομα αποτελέσματα όπως οι πολιτικοί γάμοι και οι ίδιοι έχουν

απαλλαγή από την στρατιωτική θητεία.

Ο ΝΟΜΟΣ

I. ΕΠΙΚΑΛΟΥΜΕΝΗ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 9 ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΕΩΣ

33. Ο προσφεύγων αιτιάται ότι η καταδίκη του αντιστοιχεί σε παραβίαση του Άρθρου 9 της Συμβάσεως, που προβλέπει τα ακόλουθα :

‘1. Παν πρόσωπο δικαιούται εις την ελευθερία σκέψεως, συνειδήσεως και θρησκείας. Το δικαίωμα τούτο επάγεται την ελευθερίαν αλλαγής θρησκείας ή πεποιθήσεων, ως και την ελευθερίαν εκδηλώσεως της θρησκείας ή των πεποιθήσεων μεμονωμένως ή συλλογικώς, δημοσία ή κατ’ιδίαν, διά της λατρείας, της παιδείας και της ασκήσεως των θρησκευτικών καθηκόντων και λειτουργιών.

2. Η ελευθερία εκδηλώσεως της θρησκείας ή των πεποιθήσεων δεν επιτρέπεται να αποτελέσει αντικείμενον ετέρων περιορισμών πέραν των προβλεπομένων υπό του νόμου και αποτελούντων αναγκαία μέτρα, εν δημοκρατική κοινωνία, διά την δημοσίαν ασφάλειαν, την προάσπισιν της δημοσίας τάξεως, υγείας και ηθικής, ή την προάσπισιν των δικαιωμάτων και ελευθεριών των άλλων’.

34. Η Κυβέρνηση αρνήθηκε ότι είχε υπάρξει παραβίαση. Κατά την άποψή της, δεν είχε υπάρξει καμία επέμβαση στο δικαίωμα του προσφεύγοντος στην ελευθερία της θρησκείας. Ακόμη κι αν είχε υπάρξει επέμβαση, η Κυβέρνηση ισχυρίστηκε ότι

αυτή θα ήταν δικαιολογημένη σύμφωνα με την δεύτερη παράγραφο του Άρθρου 9 της Συμβάσεως.

35. Το Δικαστήριο πρέπει να εξετάσει εάν υπήρξε επέμβαση στα δικαιώματα του προσφεύγοντος σύμφωνα με το Άρθρο 9 και, εάν ναι, εάν αυτή η επέμβαση ήταν 'προβλεπόμενη υπό του νόμου', επιδίωκε νόμιμο σκοπό και 'αποτελούσε αναγκαίο μέτρο εν δημοκρατική κοινωνία' κατά την έννοια της παραγράφου 2 του Άρθρου 9 της Συμβάσεως.

A. Επέμβαση

36. Ο προσφεύγων ισχυρίστηκε ότι η καταδίκη του ισοδυναμούσε με επέμβαση στο δικαίωμά του να ασκεί ελεύθερα την θρησκεία του μαζί με όλους εκείνους που στρέφονταν προς αυτόν για πνευματική καθοδήγηση.

37. Η Κυβέρνηση ισχυρίστηκε ότι δεν είχε υπάρξει επέμβαση στο δικαίωμα του προσφεύγοντος στην ελευθερία της θρησκείας καθώς το Άρθρο 9 της Συμβάσεως δεν εγγυάται στον προσφεύγοντα το δικαίωμα της επιβολής σε άλλους της δικής του αντίληψης σχετικά με τις υποχρεώσεις της Ελλάδας σύμφωνα με την Συνθήκη της Ειρήνης των Αθηνών.

38. Το Δικαστήριο ανακαλεί ότι, ενώ η θρησκευτική ελευθερία είναι κατά κύριο λόγο θέμα ατομικής συνείδησης, περιλαμβάνει επίσης, μεταξύ άλλων, την ελευθερία, συλλογικώς και δημοσίως, της εκδήλωσης της θρησκείας κάποιου προσώπου διά της λατρείας και της παιδείας (δείτε, *mutatis mutandis*, Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρώπινων Δικαιωμάτων, απόφαση Κοκκινάκη κατά Ελλάδα της 25^{ης} Μαΐου 1993, Σειρά Α Νο 260-Α, σελ.17, παρα.13).

39. Το Δικαστήριο περαιτέρω ανακαλεί ότι ο προσφεύγων καταδικάστηκε για αντιποίηση της άσκησης υπηρεσίας λειτουρ-

γού ‘γνωστής θρησκείας’ και για δημόσια εμφάνιση με την στολή τέτοιου λειτουργού χωρίς δικαίωμα. Τα πραγματικά περιστατικά που αποτελούν την βάση της καταδίκης του προσφεύγοντος, όπως προκύπτουν από τις συναφείς αποφάσεις των εθνικών δικαστηρίων, ήταν η έκδοση μηνύματος σχετικά με την θρησκευτική σημασία μίας εορτής, η εκφώνηση ομιλίας σε θρησκευτική συγκέντρωση, η έκδοση άλλου μηνύματος επί τη ευκαιρία θρησκευτικής αργίας και η εμφάνιση με το ένδυμα θρησκευτικού ηγέτη. Υπό τις συνθήκες αυτές, το Δικαστήριο κρίνει ότι η καταδίκη του προσφεύγοντος ισοδυναμεί με επέμβαση στο δικαίωμά του σύμφωνα με την πρώτη παράγραφο του Άρθρου 9 της Συμβάσεως ‘να εκδηλώνει την θρησκεία του συλλογικώς και δημοσία, διά της λατρείας και της παιδείας’.

B. ‘Προβλεπόμενη υπό του νόμου’

40. Η Κυβέρνηση υπέβαλε το επιχείρημα ότι η καταδίκη του προσφεύγοντος προβλεπόταν από το νόμο, συγκεκριμένα από τα Άρθρα 175 και 176 του Ποινικού Κώδικα. Δεδομένου του τρόπου με τον οποίο είχαν ερμηνευθεί οι συγκεκριμένες διατάξεις από τα δικαστήρια, η έκβαση της δίκης κατά του προσφεύγοντος ήταν η αναμενόμενη. Κατά την άποψη της Κυβέρνησης, το θέμα του εάν η καταδίκη του προσφεύγοντος προβλεπόταν από το νόμο δεν συνδεόταν με το Ν.2345 περί εκλογής Μουφτήδων ούτε με την Συνθήκη της Ειρήνης των Αθηνών. Σε κάθε περίπτωση, η Κυβέρνηση ισχυρίστηκε ότι ο Ν.2345 είχε πέσει σε αχρησία. Περαιτέρω, οι διατάξεις της Συνθήκης της Ειρήνης των Αθηνών, που είχε συναφθεί όταν η Θράκη δεν αποτελούσε τμήμα της Ελλάδας, είχαν μείνει χωρίς σκοπό μετά την υποχρεωτική ανταλλαγή πληθυσμών του 1923. Τότε η Ελλάδα είχε ανταλλάξει όλους τους Μουσουλμάνους που ζούσαν στα εδάφη που βρίσκο-

νταν στην κατοχή της κατά τον χρόνο της σύναψης της Συνθήκης της Ειρήνης των Αθηνών. Άλλως, η Κυβέρνηση υποστήριξε ότι οι διατάξεις της Συνθήκης της Ειρήνης των Αθηνών είχαν αντικατασταθεί από τις διατάξεις της Συνθήκης των Σεβρών για την Προστασία των Μειονοτήτων στην Ελλάδα και της Συνθήκης της Ειρήνης της Λωζάνης, και ότι οι συνθήκες αυτές δεν περιελάμβαναν καμία πρόβλεψη για την εκλογή των Μουφτήδων.

41. Ο προσφεύγων διαφώνησε. Θεωρούσε ότι η Συνθήκη της Ειρήνης των Αθηνών παρέμενε σε ισχύ. Ο Έλληνας Πρωθυπουργός το είχε παραδεχθεί στην Διπλωματική Διάσκεψη που είχε οδηγήσει στην Συνθήκη της Ειρήνης της Λωζάνης του 1923. Επιπλέον, ο Άρειος Πάγος είχε επιβεβαιώσει την συνεχιζόμενη ισχύ της Συνθήκης της Ειρήνης των Αθηνών και ειδικοί νομικοί επιστήμονες είχαν υιοθετήσει την ίδια άποψη. Οι Μουσουλμάνοι δεν είχαν ποτέ δεχθεί την κατάργηση του Ν.2345.

42. Το Δικαστήριο δεν κρίνει απαραίτητο να αποφανθεί επί του ερωτήματος εάν η υπό κρίση επέμβαση ήταν ‘προβλεπόμενη υπό του νόμου’ δεδομένου ότι, σε κάθε περίπτωση, είναι ασυμβίβαστη με το Άρθρο 9 για άλλους λόγους (δείτε Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρώπων Δικαιωμάτων, απόφαση Μανουσάκης κ.α. κατά της Ελλάδας της 26^{ης} Σεπτεμβρίου 1996, *Reports of Judgements and Decisions 1996-IV*, σελ.1362, παρα.38).

Γ. Νόμιμος σκοπός

43. Η Κυβέρνηση ισχυρίστηκε ότι η επέμβαση εξυπηρετούσε ένα νόμιμο σκοπό. Προστατεύοντας την εξουσία του νόμιμου Μουφτή τα εθνικά δικαστήρια επιδίωκαν να διατηρήσουν την τάξη στην συγκεκριμένη θρησκευτική κοινότητα και στην κοινωνία γενικότερα. Επιδίωκαν επίσης να προστατεύσουν τις διεθνείς σχέσεις της χώρας, που είναι ένας τομέας όπου τα Κρά-

τη έχουν απεριόριστη διακριτική ευχέρεια.

44. Ο προσφεύγων διαφώνησε.

45. Το Δικαστήριο δέχεται ότι η συγκεκριμένη επέμβαση επιδίωκε ένα νόμιμο σκοπό σύμφωνα με την παρα.2 του Άρθρου 9 της Συμβάσεως, συγκεκριμένα ‘την προάσπιση της δημοσίας τάξεως’. Το Δικαστήριο επισημαίνει σχετικώς ότι ο προσφεύγων δεν ήταν το μόνο πρόσωπο που ισχυριζόταν ότι ήταν ο θρησκευτικός ηγέτης της τοπικής Μουσουλμανικής κοινότητας. Στις 6 Απριλίου 1990 οι αρχές είχαν διορίσει ένα άλλο πρόσωπο ως Μουφτή της Ροδόπης και η σχετική απόφαση είχε προσβληθεί ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας.

Δ. ‘Αναγκαίο μέτρο εν δημοκρατική κοινωνία’

46. Η Κυβέρνηση υπέβαλε το επιχείρημα ότι η επέμβαση ήταν μέτρο αναγκαίο σε μία δημοκρατική κοινωνία. Σε πολλές χώρες οι Μουφτήδες διορίζονταν από το Κράτος. Επιπλέον, οι Μουφτήδες ασκούσαν σημαντικές δικαστικές υπηρεσίες στην Ελλάδα και οι δικαστές δεν επιτρεπόταν να εκλέγονται από τον λαό. Συνεπώς, ο διορισμός του Μουφτή από το Κράτος δεν μπορούσε αφ’εαυτού να δημιουργήσει ζήτημα κατά το Άρθρο 9.

47. Περαιτέρω, η Κυβέρνηση υποστήριξε ότι ο Άρειος Πάγος δεν είχε καταδικάσει τον προσφεύγοντα αποκλειστικά και μόνον για τον λόγο ότι είχε κάνει εμφανίσεις ως Μουφτής. Το δικαστήριο είχε κρίνει ότι το αδίκημα του Άρθρου 175 διεπράττετο όταν κάποιος πράγματι εκτελούσε τις υπηρεσίες θρησκευτικού λειτουργού. Το δικαστήριο είχε επίσης κρίνει ότι οι πράξεις του προσφεύγοντα ενέπιπταν στις διοικητικές υπηρεσίες ενός Μουφτή υπό την ευρεία έννοια του όρου. Δεδομένου ότι υπήρχαν τότε δύο Μουφτήδες στην Ροδόπη, τα δικαστήρια ήταν υποχρεωμένα να καταδικάσουν το νόθο προκειμένου να αποφευχθεί

η ένταση μεταξύ των Μουσουλμάνων, μεταξύ Μουσουλμάνων και Χριστιανών και μεταξύ Τουρκίας και Ελλάδας. Ο προσφεύγων είχε αμφισβητήσει τη νομιμότητα των πράξεων του νόμιμου Μουφτή. Σε κάθε περίπτωση, το Κράτος έπρεπε να προστατεύσει το αξίωμα του Μουφτή και, ακόμη και σε περίπτωση που δεν υπήρχε νόμιμα διορισμένος Μουφτής, ο προσφεύγων θα έπρεπε να έχει τιμωρηθεί. Τέλος, η 'εκλογή' του προσφεύγοντα παρουσίαζε τυπικά ελαττώματα, καθώς δεν ήταν το αποτέλεσμα δημοκρατικής διαδικασίας και ο προσφεύγων είχε χρησιμοποιηθεί από τον τοπικό Μουσουλμάνο βουλευτή για κομματικούς πολιτικούς σκοπούς.

48. Ο προσφεύγων υποστήριξε ότι η καταδίκη του δεν ήταν αναγκαία σε μία δημοκρατική κοινωνία. Επισήμανε ότι οι Χριστιανοί και οι Εβραίοι στην Ελλάδα είχαν το δικαίωμα της εκλογής των θρησκευτικών τους ηγετών. Η στέρηση αυτής της δυνατότητας από τους Μουσουλμάνους ισοδυναμούσε με διάκριση. Ο προσφεύγων περαιτέρω ισχυρίστηκε ότι η μεγάλη πλειοψηφία των Μουσουλμάνων της Θράκης επιθυμούσε τον ίδιο στην θέση του Μουφτή. Μία τέτοια επέμβαση δεν μπορούσε να δικαιολογηθεί σε μία δημοκρατική κοινωνία όπου το Κράτος δεν θα έπρεπε να επεμβαίνει στις ατομικές επιλογές στον τομέα της προσωπικής συνείδησης. Η καταδίκη του δεν ήταν παρά μία μόνο πλευρά της καταπιεστικής πολιτικής του Ελληνικού Κράτους απέναντι στην Τουρκική-Μουσουλμανική μειονότητα της Δυτικής Θράκης.

49. Το Δικαστήριο ανακαλεί ότι η ελευθερία της σκέψης, της συνείδησης και της θρησκείας είναι ένα από τα θεμέλια της 'δημοκρατικής κοινωνίας' κατά την έννοια της Συμβάσεως. Σε αυτήν βασίζεται ο κερδηθείς με μεγάλες θυσίες αιώνων και αδιάκριτος από μία δημοκρατική κοινωνία πλουραλισμός. Είναι αληθές ότι σε μία δημοκρατική κοινωνία ίσως είναι απαραίτητοι

οι περιορισμοί της ελευθερίας της θρησκείας για την συμφιλίωση των συμφερόντων των διάφορων θρησκευτικών ομάδων (δείτε την ανωτέρω απόφαση στην υπόθεση Κοκκινάκη κατά Ελλάδας, σελ.17 & 18, παρα.31 και 33). Κάθε τέτοιος περιορισμός, όμως, θα πρέπει να αντιστοιχεί σε ‘πιεστική κοινωνική ανάγκη’ και θα πρέπει να είναι ‘ανάλογος του επιδιωκόμενου νόμιμου σκοπού’ (δείτε, μεταξύ άλλων, Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρώπινων Δικαιωμάτων, απόφαση Wingrove κατά Ηνωμένου Βασιλείου της 25^{ης} Νοεμβρίου 1996, *Reports of Judgements and Decisions 1996-V*, σελ. 1956, παρα.53).

50. Το Δικαστήριο ανακαλεί επίσης ότι ο προσφεύγων καταδικάστηκε σύμφωνα με τα Άρθρα 175 και 176 του Ποινικού Κώδικα που καθιστούν ορισμένες πράξεις κατά λειτουργών ‘γνωστών θρησκειών’ ποινικά αδικήματα. Το Δικαστήριο σημειώνει σχετικώς ότι παρόλο που το Άρθρο 9 της Συμβάσεως δεν απαιτεί από τα Κράτη να παρέχουν έννομο αποτέλεσμα σε θρησκευτικούς γάμους και σε αποφάσεις θρησκευτικών δικαστηρίων, σύμφωνα με το Ελληνικό δίκαιο οι γάμοι που τελούνται από ιερείς ‘γνωστών θρησκειών’ εξομοιώνονται με τους πολιτικούς γάμους και τις αποφάσεις πολιτικών δικαστηρίων και οι Μουφτήδες έχουν την αρμοδιότητα να κρίνουν επί ορισμένων οικογενειακών και κληρονομικών διαφορών μεταξύ Μουσουλμάνων. Υπό τις συνθήκες αυτές, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι είναι προς το δημόσιο συμφέρον να λαμβάνει ειδικά μέτρα το Κράτος για την προστασία εκείνων των ατόμων των οποίων οι έννομες σχέσεις θα μπορούσαν να θιγούν από τις πράξεις θρησκευτικών λειτουργών ως αποτέλεσμα απάτης. Το Δικαστήριο, όμως, δεν κρίνει απαραίτητο να αποφανθεί επί του ζητήματος αυτού, που δεν ανακύπτει στην υπόθεση του προσφεύγοντος.

51. Το Δικαστήριο επισημαίνει στο σημείο αυτό ότι, παρά τον ασαφή ισχυρισμό ότι ο προσφεύγων είχε ιερουργήσει σε τε-

λειτές γάμου και είχε λάβει μέρος σε διοικητικές δραστηριότητες, στις αποφάσεις των εθνικών δικαστηρίων που καταδίκασαν τον προσφεύγοντα δεν υπάρχει καμία αναφορά σε συγκεκριμένες πράξεις του προσφεύγοντα που απέβλεπαν στην δημιουργία έννομων αποτελεσμάτων. Τα εθνικά δικαστήρια καταδίκασαν τον προσφεύγοντα για τα ακόλουθα διαπιστωμένα πραγματικά περιστατικά : την έκδοση μηνύματος σχετικά με την θρησκευτική σημασία μίας εορτής, την εκφώνηση ομιλίας σε θρησκευτική συγκέντρωση, την έκδοση άλλου μηνύματος επί τη ευκαιρία θρησκευτικής αργίας και την εμφάνιση με το ένδυμα θρησκευτικού ηγέτη. Περαιτέρω, δεν αμφισβητήθηκε ότι ο προσφεύγων είχε την υποστήριξη τμήματος τουλάχιστον της Μουσουλμανικής κοινότητας της Ροδόπης. Κατά την κρίση, όμως, του Δικαστηρίου, η τιμωρία ενός προσώπου αποκλειστικά και μόνον για το γεγονός ότι ενέργησε ως θρησκευτικός ηγέτης μίας ομάδας που εκούσια τον ακολουθούσε δύσκολα θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι συμβιβάζεται με τις απαιτήσεις θρησκευτικού πλουραλισμού σε μία δημοκρατική κοινωνία.

52. Το Δικαστήριο δεν λησμονεί το γεγονός ότι στην Ροδόπη υπήρχε, πέραν του προσφεύγοντος, ένας νόμιμα διορισμένος Μουφτής. Περαιτέρω, η Κυβέρνηση ισχυρίστηκε ότι η καταδίκη του προσφεύγοντος ήταν αναγκαία σε μία δημοκρατική κοινωνία λόγω του ότι οι πράξεις του υπονόμευαν το σύστημα που είχε θεσπίσει το Κράτος για την οργάνωση της θρησκευτικής ζωής της Μουσουλμανικής κοινότητας της περιοχής. Το Δικαστήριο, όμως, ανακαλεί ότι δεν υπάρχει καμία ένδειξη ότι ο προσφεύγων επιχείρησε ποτέ να ασκήσει τις δικαστικές και διοικητικές υπηρεσίες που προβλέπονται στη νομοθεσία περί Μουφτών και άλλων λειτουργών ‘γνωστών θρησκευτών’. Κατά τα λοιπά, το Δικαστήριο δεν θεωρεί ότι σε δημοκρατικές κοινωνίες το Κράτος είναι απαραίτητο να λαμβάνει μέτρα προκειμένου να ε-

ξασφαλίζει ότι οι θρησκευτικές κοινότητες θα παραμένουν ή θα τίθενται υπό ενιαία ηγεσία.

53. Είναι αληθές ότι η Κυβέρνηση υποστήριξε ότι, στις συγκεκριμένες συνθήκες της υπόθεσης, οι αρχές ήταν υποχρεωμένες να παρέμβουν για να αποφευχθεί η δημιουργία έντασης μεταξύ των Μουσουλμάνων στην Ροδόπη και μεταξύ των Μουσουλμάνων και Χριστιανών στην περιοχή όπως και μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Παρόλο που το Δικαστήριο αναγνωρίζει ότι είναι πιθανή η δημιουργία έντασης σε καταστάσεις όπου διχάζεται μία θρησκευτική ή άλλη κοινότητα, θεωρεί ότι πρόκειται για μία αναπόφευκτη συνέπεια του πλουραλισμού. Ο ρόλος των αρχών σε τέτοιες καταστάσεις δεν είναι να απαλείφουν την αιτία της έντασης εξαλείφοντας τον πλουραλισμό, αλλά να εξασφαλίζουν ότι οι αντιμαχόμενες ομάδες δείχνουν ανοχή μεταξύ τους (δείτε, *mutatis mutandis*, Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρώπινων Δικαιωμάτων, Plattform ‘Ärzte für das Leben’ κατά Αυστρίας, απόφαση της 21^{ης} Ιουνίου 1988, Σειρά A No 139, σελ. 13, παρα.32). Το Δικαστήριο επισημαίνει σχετικώς ότι, πέραν μίας γενικής αναφοράς στην δημιουργία εντάσεως, η Κυβέρνηση δεν έκανε πουθενά λόγο για ταραχές μεταξύ των Μουσουλμάνων της Ροδόπης που πράγματι να προκλήθηκαν ή που θα μπορούσαν να έχουν προκληθεί από την ύπαρξη δύο θρησκευτικών ηγετών. Περαιτέρω, το Δικαστήριο θεωρεί ότι δεν προβλήθηκε κανένας λόγος που θα μπορούσε να δικαιολογήσει τον χαρακτηρισμό του κινδύνου της έντασης μεταξύ των Μουσουλμάνων και των Χριστιανών ή μεταξύ της Ελλάδας και της Τουρκίας ως οτιδήποτε άλλο εκτός από μία ελάχιστη πιθανότητα.

54. Δεδομένων των ανωτέρω, το Δικαστήριο θεωρεί ότι δεν αποδείχθηκε ότι η καταδίκη του προσφεύγοντος σύμφωνα με τα Άρθρα 175 και 176 του Ποινικού Κώδικα ήταν δικαιολογημένη από ‘πιεστική κοινωνική ανάγκη’ βάσει των ιδιαίτερων συν-

θηκών της υπόθεσης. Συνεπώς, η επέμβαση στο δικαίωμα του προσφεύγοντος να εκδηλώνει την θρησκεία του συλλογικώς και δημοσία, διά της λατρείας και της παιδείας δεν ήταν ‘αναγκαίο μέτρο, εν δημοκρατική κοινωνία, διά την προάσπισιν της δημοσίας τάξεως’ σύμφωνα με την παρα.2 του Άρθρου 9 της Συμβάσεως. Συνεπώς, διαπιστώνεται παραβίαση του Άρθρου 9 της Συμβάσεως.

II. ΕΠΙΚΑΛΟΥΜΕΝΗ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 10 ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΕΩΣ

55. Ο προσφεύγων παραπονέθηκε ότι, εφόσον καταδικάστηκε για συγκεκριμένες δηλώσεις που είχε κάνει και για την εμφάνισή του με συγκεκριμένο ένδυμα, υπήρχε επίσης παραβίαση του Άρθρου 10 της Συμβάσεως, που προβλέπει τα ακόλουθα :

‘1. Παν πρόσωπον έχει δικαίωμα εις την ελευθερίαν εκφράσεως. Το δικαίωμα τούτο περιλαμβάνει την ελευθερίαν γνώμης ως και την ελευθερίαν λήψεως ή μεταδόσεως πληροφοριών ή ιδεών, άνευ επεμβάσεως δημοσίων αρχών και ασχέτως συνόρων. ...

2. Η άσκησις των ελευθεριών τούτων, συνεπαγομένων καθήκοντα και ευθύνας, δύναται να υπαχθή εις ωρισμένας διατυπώσεις, όρους, περιορισμούς ή κυρώσεις, προβλεπομένους υπό του νόμου και αποτελούντας αναγκαία μέτρα εν δημοκρατική κοινωνία δια την εθνικήν ασφάλειαν, την εδαφικήν ακεραιότητα ή δημοσίαν ασφάλειαν, την προάσπισιν της τάξεως και πρόληψιν του εγκλήματος, την προστασίαν της υγείας ή της ηθικής, την προστασίαν της υπολήψεως ή των δικαιωμάτων των τρίτων, την παρεμπόδισιν της κοινολογήσεως εμπιστευτικών πληροφοριών ή την διασφάλισιν του κύρους και αμεροληψίας της δικαστικής εξουσίας’.

56. Η Κυβέρνηση ισχυρίστηκε ότι δεν είχε υπάρξει παραβίαση καθώς ο προσφεύγων δεν είχε τιμωρηθεί για την έκφραση συγκεκριμένων απόψεων αλλά για την αντιποίηση της άσκησης των υπηρεσιών του Μουφτή.

57. Δεδομένης της διαπίστωσής του ότι έχει υπάρξει παραβίαση του Άρθρου 9 της Συμβάσεως, το Δικαστήριο δεν κρίνει απαραίτητο να εξετάσει εάν έχει υπάρξει επίσης παραβίαση του Άρθρου 10.

ΙΙΙ. ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 41 ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΕΩΣ

58. Το Άρθρο 41 της Συμβάσεως προβλέπει τα ακόλουθα :

‘Εάν το Δικαστήριο κρίνει ότι έχει υπάρξει παραβίαση της Συμβάσεως ή των Πρωτοκόλλων της και εάν το εσωτερικό δίκαιο του ενδιαφερόμενου Υψηλού Συμβαλλόμενου Μέρους δεν επιτρέπει παρά ατελή επανόρθωση, το Δικαστήριο, εν ανάγκη, χορηγεί στο αδικηθέν μέρος δίκαια ικανοποίηση’.

Α. Αποζημίωση

59. Ο προσφεύγων αξίωσε την επιστροφή της χρηματικής ποινής που είχε καταβάλλει ως αποτέλεσμα της καταδίκης του, η οποία ανερχόταν κατά προσέγγιση στο ποσόν των 700.000 Ελληνικών Δραχμών. Αξίωσε επίσης το ποσόν των 10.000.000 Ελληνικών Δραχμών ως αποζημίωση για ηθική βλάβη.

60. Η Κυβέρνηση δεν έκανε δεκτές τις ανωτέρω αξιώσεις.

61. Το Δικαστήριο ανακαλεί την διαπίστωσή του ότι η καταδίκη του προσφεύγοντος ισοδυναμεί με παραβίαση του Άρθρου

9 της Συμβάσεως. Συνεπώς, επιδικάζει στον προσφεύγοντα ως αποζημίωση περιουσιακής βλάβης το ισότιμο του προστίμου που είχε υποχρεωθεί να καταβάλλει, συγκεκριμένα 700.000 Ελληνικές Δραχμές. Το Δικαστήριο περαιτέρω κρίνει ότι, ως αποτέλεσμα της ανωτέρω παραβίασης, ο προσφεύγων υπέστη ηθική βλάβη για την οποία η κρίση της παρούσας απόφασης δεν χορηγεί επαρκή επανόρθωση. Το Δικαστήριο, μετά από δίκαιη εκτίμηση, επιδικάζει σχετικώς στον προσφεύγοντα ένα ποσό 2.000.000 Ελληνικών Δραχμών.

Β. Δαπάνες και έξοδα

62. Ο προσφεύγων δεν υπέβαλε καμία αξίωση αναφορικά με δαπάνες και έξοδα.

63. Το Δικαστήριο, λαμβάνοντας υπόψη του τα ανωτέρω όπως και το γεγονός ότι ο προσφεύγων είχε το πλεονέκτημα της νομικής συνδρομής στην διαδικασία ενώπιόν του, δεν θεωρεί ορθό να προβεί σε οποιαδήποτε επιδίκαση αναφορικά με δαπάνες και έξοδα.

Γ. Τόκος Υπερημερίας

64. Σύμφωνα με τα στοιχεία που διαθέτει το Δικαστήριο, το προβλεπόμενο από το νόμο επιτόκιο που ισχύει στην Ελλάδα κατά τον χρόνο της εκδόσεως της παρούσας απόφασης είναι 6% τον χρόνο.

ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΛΟΓΟΥΣ ΑΥΤΟΥΣ ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΟΜΟΦΩΝΑ

1. *Κρίνει* ότι έχει υπάρξει παραβίαση του Άρθρου 9 της Συμ-

βάσεως.

2. *Κρίνει* ότι δεν ανακύπτει ξεχωριστό ζήτημα βάσει του Άρθρο 10 της Συμβάσεως.

3. *Κρίνει* ότι το εναγόμενο Κράτος πρέπει να καταβάλλει στον προσφεύγοντα, εντός τριών μηνών από την ημερομηνία της οριστικοποίησης της απόφασης σύμφωνα με το Άρθρο 44 παρα.2 της Συμβάσεως, το ποσόν των 2.700.000 (δύο εκατομμυρίων επτακοσίων χιλιάδων) Ελληνικών Δραχμών ως αποζημίωση και ότι απλός τόκος βάσει ετησίου επιτοκίου 6% θα είναι πληρωτέος από την εκπνοή της ανωτέρω τρίμηνης περιόδου μέχρι την πλήρη εξόφληση.

4. *Απορρίπτει* το υπόλοιπο της αξίωσης του προσφεύγοντος για δίκαιη ικανοποίηση.

Συντάχθηκε στην Αγγλική γλώσσα και δημοσιεύθηκε σε δημόσια συνεδρίαση στο Κτήριο των Ανθρώπινων Δικαιωμάτων στο Στρασβούργο την 14η Δεκεμβρίου 1999.

(Υπογραφές)

Erik FRIBERGH

Γραμματέας

Marc FISCHBACH

Πρόεδρος
